

Bibel-Isak och satans bländverk

Någon gång under 1986 färdigställdes ett Folkets hus i det lilla västerbottniska kustsamhälle där jag växte upp. 35 år senare kan det möjligen synas en aning anakronistiskt att något sprunget ur folkrörelser och gemenskapstankar kom på plats under ett decennium där sådana ideal blev alltmer föråldrade ju längre den obevekliga tiden rullade på. Men där och då tänkte knappast någon på det viset, bygden var gammaldags kristen, kommunen djupt socialdemokratisk. I kvarteret där jag bodde fanns kollektivt potatisland, man lånade saker av varandra istället för att alltid köpa eget, det rådde en slags vänlig underton i det mesta som företogs. Lite grann så som folkhemmet skimrar och blänker i backspegeln för rätt många svenskar. För mig är det nog snarare frågan om lika delar nostalgi och melankoli över hur kort barndomen visade sig vara, över hur lättfattligt livet tedde sig när min blick inte sträckte sig längre än till skogen som omgärdade de få husen.

Antar man just det rosenkindade perspektivet, snarare än det hyperkapitalistiska paradigmet som under samma tid och i rasande fart spred sig över världen i övrigt, låter det antagligen inte längre så underligt att vi faktiskt fick vårt Folkets hus då, i nådens år 1986.

Några av de första arrangemangen som hölls i lokalen var konserter med Mynta och Maritza Horn, och Euskefeurat. Den tolvårige yngling som var jag följde med sina föräldrar på båda tillställningarna. Minnesbilderna är många, spretiga. Mamma och hennes väninna tyckte att Myntas gitarrist Max Schultz var, tja, intressant kanske. Han spelade långa solon, hade en fettanstruken blond page som definitivt ingen ortsbo skulle ha vågat sig på. Trummisen tog sig också ett solo, vilket fick samma väninna att säga till mig att ”Nu skulle Tobbe ha varit här”; Tobbe var hennes son, tillika min kompis, som just börjat spela trummor. Han gör det fortfarande.

Euskefeurat var en lurvigare samling människor än Mynta, de bar nötta jeans och stickade tröjor och mellan låtarna drog en storväxt man med bullrande röst vindlande och smått hysteriska skrönor från det närliggande men främmande pitlandet. Bandkamraterna satte sig ibland ner, de skakade skrattande på huvudena och väntade tålmodigt. Till sist fick de vara med igen, en liten stund i alla fall.

Efter båda konserterna köpte mamma och pappa skivor av grupperna. Den med Mynta blev aldrig spelad så värst mycket, men Euskefeurat gick varm ett tag och jag minns väldigt väl hur den låter. Framför allt kommer jag ihåg det vemod som präglade några av låtarna, på ett sätt som till stora delar försvann i det mer burleska livesammanhanget. Detta vemod tilltalade mig mycket, ty är det något jag alltid har kunnat, är det att plocka upp minsta fragment av elegi eller bitterljuv anstrykning och ta det till mitt hjärta.

Juldagen 2021, när småvesslan lämnat sina spår på bron och snön yrt lite ynkligt i timmar, plockar jag fram Euskefeuratplattan, kallad Ao'tom tao'tom, ur det skåp där pappas gamla skivor trängs med mina egna teckningar och brev från före detta flickvänner. Jag blir sittandes med skivan i handen, omslagets textur är välbekant under fingrarna, det utvikbara textbladet likaså. Däremot hade jag glömt att inspelningen var gjord av den närmast lokale Bengt-Göran Staaf, som nyligen lämnade jordelivet därhän. Vi jobbade ihop på några teaterföreställningar många år efter att den här skivan spelades in; han ägde något av den kärvhet som även präglar Euskefeurats opolerade folkmusik. Vid ett par tillfällen pratade vi om vad som var bättre, att ha getter eller får, men eftersom - så vitt jag förstod - Bengt-Göran aldrig haft får, och jag aldrig haft getter, var kanske samtalen dömda att inte leda till vare sig enighet eller klarsyn.

När jag lyssnar på Ao'tom tao'tom nu, känner jag precis som förr att det är de stillsamt sorgsna bitarna jag gillar bäst, likt den om Mathilda, som ”lever sina dagar i en tid hon minns / och frågar efter människor / som inte längre finns”. Men i mitt tycke bärs hela skivan i huvudsak av den längsta låten, Sjunde dagen, och ska man vara noga så är det inte alls en ”låt” utan en ”musikalisk novell” (detta enligt textbladet), som sägs utspela sig i mitten av 1950-talet när automatiseringen av jordbruket kommit igång på allvar. Historiens huvudperson är Isak Larsson, en till pitbygden utflyttad västerbottning som på grund av sin religiösa övertygelse kallas Bibel-Isak. Klockan tolv

var söndag, vilodagen, vandrar Bibel-Isak genom byn, händerna på ryggen, stilla iakttagande sina omgivningar.

Jag är inte säker på vad jag som barn attraherades så mycket av i Sjunde dagen, kanske var det inget annat än fiolernas frammanade vemodskänslor över något som är oåterkalleligen förlorat. Bibel-Isaks kristna förhållningssätt hade däremot inget med saken att göra, varken då eller nu, även om hans studier av den påstått heliga skriften och mina iakttagelser av naturen lett oss till samma slutsats: "Maskiner he är satans bländverk".

För Bibel-Isak var det i första hand självbindaren som upprörde, medan jag har mer att välja på. Men trots detta var den femtiotalandsbygd där han verkade så mycket mer levande än mina omgivningar är idag. Vandrar jag genom byn en vardag eller söndag – inte ens i denna tämligen religiösa bygd är det längre särskilt stor skillnad på dem – ser jag knappast till någon människa alls längs vägen eller på gårdarna. Men på de alltmer rätlinjiga åkrarna är det full verksamhet: jordarnas naturliga skiktning slits sönder av groteskt stora plogar och harvar, det sprids konstgödsel, ogräsgifter och stråförkortningsmedel av likaledes gigantiska maskiner. Åkerholmar tas bort, solitärträd som förr gick att runda fällt nu. Och avviker jag från byvägen in i skogen huggs förstås ännu fler träd, av ännu fler maskiner; slutavverkning av träd under 60 år, utebliven hänsynsnitsling och omvänd naturvårdsgallring är snart mer regel än undantag.

Bibel-Isak skulle idag antagligen ha kallats fundamentalist och jag är säker på att det är ett epitet som även använts om mig. Jag vet dock inte om jag nödvändigtvis tycker att det är så fel att vara fundamentalist, om alternativet är att utgöra en dörrmatta för marknadskrafterna. För det är alltmer så det känns när jag vandrar genom byn, än mer när jag tar mig in till samhället eller staden: det finns ingen synlig opposition att tala om. Däremot byggs det, det investeras, det "utvecklas". Det bullrar och slarvar och ser man jorden som en upphängd tavla är naturen numera bara en knappt skönjbar tunn bård allra närmast ramen. I tavlans centrum avbildas en gruva. Tittar man noga anas också hur en svensk näringsminister, iklädd skyddshjälm och lågskor, skakar hand med en utländsk koncernchef vars tungmetallanfrätta blod redan börjat förgifta närmast liggande by.

Kanske låter det som att jag raljerar, men det är inte min avsikt. I själva verket vill jag uttrycka ren desperation och bottenlös förtvivlan, för mig är det den enda rimliga reaktionen om jag ser mig omkring i Sverige. Jag känner en djupgående panik över att vårt rika, välmående land inte anser sig ha råd att värna naturen, utan istället upplåter den alltmer lättvindigt till all sorts exploatering. När miljövidriga beslut fattas skylls det uteblivna skyddet av naturen slentrianmässigt på avsaknaden av ekonomiska medel att göra så. När industrisatsningar däremot genomförs – alltid på naturens bekostnad – motiveras dessa inte sällan med löften om stundande ekonomisk framgång, och stat och kommuner har plötsligt råd med snart sagt vad helst som jätteföretagen ber om. Inklusivt åtgärder som till exempel sanering av marken när bubblan så småningom spruckit, vilket den vanligen gör förr eller senare. Detta är en häpnadsväckande korttänkt omvärldssyn som i slutänden handlar om att prioritera monetära vinster före fungerande ekosystem. Eller död före liv, om man så vill. Det fåtal lagar – till exempel skogsvårdslagets formuleringar om miljö- och produktionsmålen likställande - som skulle kunna stävja en del av vansinnet används ytterst sällan, utan tycks mest vara en kuriositet som både politiker och företag kan runda i sömnen.

Jag upprepar mig, men återigen: dessa förbannade gruvor, den likaledes förbannade skövlingen av skogen. Denna patologiska tillväxtfixering som upp bärs av makthavare på långt mer fundamentalistiskt vis än Bibel-Isak någonsin tolkade Herrens ord, och som därtill kommer med konsekvenser vilka inte ens den mest vredgade gammaltestamentlige profet kunnat föreställa sig.

Hur kan detta fortgå? Hur kan en hel nation, i vilken en betydande del av medborgarna säger sig värna naturen och allas vår rättighet att ta del av den, att vara del av den, låta utplånandet av samma natur ske framför våra ögon? För även om det fortfarande händer mycket bak stängda dörrar och i mörka nätter utspelas ändå huvuddelen av tragedin i dagsljus, till på köpet inte sällan ytterligare belyst av media. Men som folk tiger vi, kanske i apatiskt vredesmod, kanske rent av i samtycke.

Oavsett vilket förefaller det ibland på varje opponerande röst gå tusentals jublande ministrar, kommunalråd och företagsledare, ständigt villiga att härska och söndra för att "skapa jobb", för att tjäna pengar, för att möta framtiden med "positivism" (tangerande dumhet, frestas jag tillägga) och handlingskraft. Skit samma då vad som händer med de sista spillrorna gammelskog, med den rena luften, det rena vattnet, eller vad denna konstanta rovdrift gör med oss, med våra sinnen och därför också med vårt deltagande i och iakttagande av både den mänskliga och den icke-mänskliga världen.

Idiotnivån i allt detta kan svårligen överskattas: mitt under pågående klimatkatastrof och artdöd har vi folkvalda politiker som i praktiken arbetar för att vanvettet inte bara ska fortsätta, utan *eskalera*. Partiledaren för det Vänsterparti som för några år sedan av Naturskyddsföreningen utsågs till det mest miljömedvetna av de politiska alternativen väljer att prioritera Cementa före grundvattnet. Miljöpartiet är villiga att offra skogen för biobränslets skull och låter till och med ett språkrör stå i Bryssel och tala *för* svenskt skogsbruk, när nu EU till slut vaknat och försöker få Sverige att sansa sig. Bortom dessa två partier öppnar sig sedan den verkliga avgrunden: "Reality is a deadly place", som det sades i slutscenen av filmen Psych-Out för länge sedan, även om sammanhanget var ett annat. I den slutscen som nu regisseras i realtid saknas följaktligen inte bara sans och vett, utan även svenska politiker som talar för detta stillsamma förhållningssätt. Hur kommer det sig att det med lätthet hittas rakryggade, ärliga röster i den ideella naturvården, medan det är förtvivlat svårt att göra detsamma bland våra beslutsfattare? Är det så illa ställt med vårt demokratiska system att det inte släpper in någon på spelplanen förrän rörligheten är nästintill obefintlig på grund av hur fickorna bågner av de mutor skickliga lobbyister stuckit ned där under uppvärmningen?

På sistone har en betydande del av min omvärldskommunikation handlat om de här frågorna, hur vi lever i en tid där ingenting har ett värde om inte en prislapp är väl synlig, en era där det sista av det sista utplånas eller förgiftas till oigenkännlighet. Vänner har ringt och med gråtfärdiga röster uttryckt en skam över att existera i detta utan att kunna påverka. Jag har inte kunnat trösta dem, för min egen uppgivenhet och själsliga misär är precis lika stor. Vi är sedan decennier aktiva i den mer radikala miljörörelsen, vi är skogsaktivister, självhushållare, naturvårdare och vi pratar och skriver om dessa frågor som vi på olika vis dagligen arbetar med – men samtalen och mejlen landar alltid i samma slutsats: vi rör oss inte ur fläcken, för motståndarsidan är så pengastinn och girig och den inte bara innehar makten, den *är* makten. Den styr över det som borde vara ostyrbart: haven, skogarna, bergen, de vilda djuren. Den styr över människor som borde vara fria, men tvärtom lever sina liv fastkedjade vid överkonsumtionens bojar. Den styr över framtiden, formar den som dollartecken i skyn och nere på marken springer mänskligheten med tindrande ögon riktade uppåt mot himlavalvet, istället för att sätta några potatisar i backen och känna den ännu lätt fuktiga vårjorden mellan fingrarna. Varför vill så få det senare? Vad är lockelsen i de vulgära vanor (och deras direkt dödliga följder) som samhällsordningen oavbrutet matar oss med? Vi förlorar vår tid, vårt självbestämmande, våra fria tankar, och stöper för var dag om oss själva till något som är mer besläktat med de produkter vi handlar än de naturresurser som gått åt för att tillverka dem.

Bibel-Isak hade med stor sannolikhet haft invändningar mot ordvalet, men kanske inte lika mycket mot andemeningen: vi lever i ett superkapitalistiskt helvete till samhälle. Allt är till salu, ingenting är längre intressant om det inte går att göra vinst på. Miljöministern pratar om att hon inte vill ha pekpinna, men det är nog bara för att hon ännu inte kommit på hur hon ska göra för att sälja dem. Att rädslan för pekpinna är större än rädslan för den pre-apokalyps vi befinner oss i är symptomatiskt på många vis. Minns exempelvis hur den statliga skogsutredaren Charlotta Riberdahl fick avgå efter att hon funderat högt på om "man ska tillåta ett så stort privat ägande av en så viktig naturresurs som är av stort nationellt intresse men också globalt intresse ur miljösynpunkt". Frågeställningen i sig är högst rimlig, även om det i förlängningen också tål att funderas en hel del på hur en statlig förvaltning av skogen skulle se ut. Sveaskogs totala haveri talar väl om något emot ett utökad statligt ägande, men istället för att avfärda ett nationellt gemensamt ägande på grund av

detta, vore det lämpligare att se över hur ett förvaltande av gemensamma tillgångar kunde ske i samklang med naturen, och samtidigt även säkra en av de mest betydelsefulla och minst arbetskrävande kolsänkor som går att uppbringa. Men kanske är detta för nära förknippat med osäljbara pekpinnar? Kanske får en Ayn Rand-förläst centerpartist då på nytt ett publikt utbrott över hur staten kör över den enskilde markägarens rätt att skövla sin egen skog, och kanske kan vi därmed avskrika ytterligare en möjlighet att faktiskt *göra* något?

Måhända låter det ånyo som om jag raljerar, men inte heller nu är det min avsikt att göra så. Istället är formuleringarna resultatet av år av ackumulerad ilska och bedrövelse över att ingen svensk miljöminister vågar sätta ned foten mot den nyliberala marknadsdiktaturen.

Jag har skrivit det förr, men det tål ett omtag: Sverige har bättre förutsättningar än de flesta andra länder i världen att vara *något annat*. Vi är en liten nation, vi är rika, vi har en hög utbildningsnivå. Varför väljer vi bort möjligheten att förvalta dessa samhällseliga grundbultar till nytta för alla - människor, djur, natur - för att istället kultivera några av mänsklighetens värsta excesser och avarter? Det övergår mitt förstånd att Sverige finner det rimligt att acceptera vinstuttag i skolor och sjukvård, men inte kan tänka sig att skydda de få procent av naturskog som ännu finns kvar; det förra exemplet till gagn för de få, det senare för hela planeten. Att vi väljer politiker som i den *rationella egoismens* namn vill inskränka allemansrätten och strandskyddet. Att frihet reducerats till ett begrepp reserverat för marknadens rätt att agera utan ansvar. Att vi som folk *väljer* detta: vi väljer vid valurnorna, vi väljer att spela med i de folkvaldas regi, vi väljer att se på oss själva - på människan - som den enda art som räknas, och vi väljer att förminska oss till usla ekonomiska varelser utan förmåga till vare sig klartänkthet eller minsta uns av omsorg för de arter och biotoper vi tränger undan i vår jakt på nya erövringar.

När jag för länge sedan satt där i Folkets hus, tänkte jag antagligen inte så mycket på de här frågorna. Inte heller anade jag väl när jag satt vid stereon i vardagsrummet hemma och lyssnade på Euskefeurats Sjunde dagen att jag en gång i en avlägsen framtid skulle identifiera mig med Bibel-Isak; som tolvåring vet man inte så mycket om vart livets vindlingar ska föra en. Nu är jag 47 och ganska säker både på var jag är och var jag kommer att vara en lång tid framöver. På något vis ser jag mig själv lite grann på håll där jag står och skriker i motvinden; gården där jag bor är på samma gång en protest mot omvärlden och en miniatyrversion av den värld jag istället tror mer på. Här finns den gamla skogen och grönsaksodlingarna, här finns den döda veden och ängsmarken, här finns de vilda djuren och de tama. Det ser lite förfallet ut i jämförelse med granngårdarna. Lite ödsligt enligt somliga, eftersom det inte står någon bil på gårdsplanen. Men uppifrån byvägen kan de inte se hur det här nere myllrar av liv i träden, på marken, i jorden. Ödsligheten är även den numera bara använd till att beskriva det strikt mänskliga perspektivet, i detta fall avsaknaden av livstecken av samtida snitt. Ödsligheten i virkesodlingarna, så mycket mer alarmerande än frånvaron av bil och fasadbelysning på min gård, talas det mindre om. Satans bländverk i form av hela vårt samhälle, så glänsande storslaget i våra oseende ögon, hör jag i princip aldrig någonting om överhuvudtaget.

Men ändå, här och var i landet finns små utposter av motstånd. Jag försöker tänka på dem när jag svär över det stora pågåendet som jag inte alls rår på själv, försöker ropa till dem över nejden, hoppas att de ser mina röksignaler. Det är ingen rar framtidstro jag formulerar med filten över elden, ingen rogivande vision om ljusare tider, utan ett glödgat raseri och en sorg som gjort att mitt ansikte bär permanenta fåror karvade av tårar; vanäran över vad mänskligheten i bland annat mitt namn tar sig för på bekostnad av andra liv.

Det är således det nattsvarta som omsluter mig och flertalet av mina kamrater, i det närmaste så långt man kan komma från en dumuppsluppen *alla ska med*-anda. I en samtid präglad av allvarsrädsla och med en lika uppenbar fruktan för det genomgripande, är vår attraktionskraft som motståndsrörelse sannolikt ganska begränsad. Inte desto mindre när jag en förhoppning att ytterligare fler kan lockas att kliva av, att de samfällt höjer sina röster, att de vägrar delta i den

kapitalistiska ödeläggelse som för närvarande skjuter oss framför sig i spikrak riktning mot
ättestupan. Hamnar vi där ändå, trots vår kamp, kan vi säkerligen glädjas åt att vårt sista synintryck
i livet är hur också denna bergsbrant kalhuggits i god marknadsekonomisk anda.

Jens Unosson 27/12 2021